

ОСОБА В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ

<https://doi.org/10.15407/vuchk2023.01.131>
УДК 94:27(477.51)«192/193»

*Вікторія ХРОМОВА**

Покарання за віру: переслідування священника Української автокефальної православної церкви Дмитра Карпенка

Мета дослідження – реконструювати життєвий шлях священника Української автокефальної православної церкви Дмитра Степановича Карпенка на основі матеріалів архівно-кримінальних справ, що зберігаються у Державному архіві Чернігівської області та Галузевому державному архіві Служби безпеки України. У статті увага акцентована на арешті та засудженні священника у 1920-х – 1930-х рр., з'ясуванні ознак фальсифікації його кримінальних справ. Авторка

* *Хрмова Вікторія Вадимівна* – аспірантка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Навчально-наукового інституту історії та соціо-гуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка; Researcher ID: GTH-1960-2022; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9991-6814>; bagmet_z@ukr.net

проаналізувала звинувачення, оголошені священнику, визначила причини його кримінального переслідування. Спираючись на свідчення обвинуваченого, вдалося дослідити його громадянську позицію та політичні погляди. На підставі аналізу матеріалів слідства, ухвали позасудових органів, була встановлена точна дата смерті Д. Карпенка.

Методологія та методи. Для досягнення мети дослідження авторка застосувала загальнонаукові методи (системний аналіз, синтез, індукція і дедукція), а також спеціальні історичні методи: історико-правовий, порівняння та моделювання для реконструкції подій. Опрацювання архівних матеріалів здійснено за допомогою методів джерелознавчого аналізу – верифікації і класифікації джерел, встановлення місця і часу походження документа. Провідними підходом для цього дослідження став антропологічний підхід. Для реконструкції біографії священника Д. Карпенка використано біографічний метод; метод критичного аналізу застосований для визначення його громадянської позиції.

Висновки. На підставі архівних матеріалів, декотрі вперше введені до наукового обігу, було докладно проаналізовано біографічні відомості про життя та діяльність Д. Карпенка. Упродовж періоду з 1926 р. по 1937 р. він був заарештований шість разів та ув'язнений п'ять разів. Основними причинами відкриття кримінального провадження проти Д. Карпенка були його активна громадянська позиція щодо розбудови незалежної України, участь в українській церковній організації, агітація сільського населення щодо використання у широкому вжитку української мови, в тому числі і під час богослужінь. Висновок про фальсифікацію кримінальної справи можна зробити на підставі виявлених розбіжностях між свідченнями свідків і священника, а також повторення однотипних формулювань у свідченнях свідків, відсутність доказів контрреволюційної діяльності. Під час обшуків у Д. Карпенка не було виявлено жодної антирадянської літератури чи листування, які б могли б його дискредитувати перед радянською владою. Священник був розстріляний у 1938 р. у м. Чернігові згідно ухвали трійки УНКВС.

Ключові слова: священник, УАПЦ, Чернігівська область, арешт, протокол допиту, ДПУ, НКВС.

У боротьбі за розбудову Української автокефальної православної церкви (далі –УАПЦ) у 1920-х – 1930-х рр. її представники неодноразово підпадали під переслідування каральних органів комуністичного режиму. Автокефалістів, а саме так позначали у кримінальних справах діячів УАПЦ співро-

бітники держбезпеки, переслідували упродовж усього їхнього життя. Серед них був священник Дмитро Степанович Карпенко, який у 1920-х – 1930-х рр. здійснював душпастирську діяльність.

У сучасній історіографії постать Д. Карпенка маловідома. Деякі відомості про наявність архівно-кримінальної справи священника¹ висвітлені у біографічному довіднику «Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви 1921–1939»². Уривчасті спогади про нього містяться у збірнику «Мартирологія українських церков»³. Роль Д. Карпенка у створенні парафій УАПЦ у межах Конотопського району досліджувала З. Шалівська⁴. Дослідниця, базуючись на архівних документах⁵, що зберігаються у Державному архіві Сумської області, дійшла висновку, що священник мав стійку патріотичну позицію і намагався через низку просвітницьких заходів утвердити статус УАПЦ у селах Конотопщини⁶.

¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБ України), ф. 6, оп. 1, спр. 75990-фп.

² Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939): біографічний довідник / І. В. Бухарева, В. М. Даниленко, В. М. Окіпнюк, І. М. Преловська. – К.: Смолоскип, 2011. – 184 с.

³ *Зінкевич О.* Мартирологія українських церков. Т. 1: Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / О. Зінкевич, О. Воронин. – Торонто; Балтимор: Смолоскип, 1987. – 1207 с.

⁴ *Шалівська З.В., Акічев Ш.М., Мороз Л.П.* Конотопщина – рідний край: збірник краєзнавчо-публіцистичних матеріалів / упоряд. В. О. Артюх; Сумська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. – Суми: ВВП «Мрія», 2016. – 178 с.

⁵ Державний архів Сумської області (далі – Держархів Сумської обл.), ф. Р. – 7641, оп. 5, спр. 577, арк. 87.

⁶ *Шалівська З.В., Акічев Ш.М., Мороз Л.П.* Конотопщина – рідний край. – С. 137.

Аналіз матеріалів архівно-кримінальних справ⁷, де Д. Карпенко проходив як обвинувачений, засвідчив, що священник народився 1891 р. у с. Мартинівка Чернігівської губернії, за національністю був українцем, отримав нижчу освіту⁸. В анкеті арештованого зазначено, що батько священника мав 18 десятин землі⁹. Разом із Д. Карпенко зростали двоє братів і троє сестер, які займалися хліборобством. Із 1914 по 1917 рр. він обіймав посаду писаря в Управлінні військового начальника у м. Київ, а вже з січня 1918 р. по 1919 р. жив у с. Мартинівка Чернігівської губернії. Пізніше був мобілізований до лав Червоної армії, служив у Борзнянському військкоматі, був демобілізований улітку 1921 р. Із 1922 р. Д. Карпенко визначився із професійним спрямуванням та приєднався до УАПЦ як настоятель Свято-Миколаївського храму у с. Підлипному Борзнянського району Чернігівщини¹⁰.

Згідно матеріалів архівно-кримінальної справи¹¹, різниться дата завершення служіння священника у зазначеному храмі. У довідці з сільської ради с. Мартинівка Чернігівської області зазначена дата 1928 р.¹², а у протоколі допиту арештованого Д. Карпенка фігурує 1927 р.¹³ Виходячи із наявної інформації, беручи до уваги той факт, що на початок 1927 р. священник вже був заарештований, вважаємо, що кінцевою датою служіння у Свято-Миколаївському храмі став 1926 р.

⁷ Державний архів Чернігівської області (далі – Держархів Чернігівської обл.), ф. Р-8840, оп. 3, спр. 6323, 89 арк.; спр. 11409, 53 арк.; спр. 10975, 20 арк; ГДА СБ України, ф. 6, оп. 1, спр. 75990-фп, 362 арк.

⁸ Держархів Чернігівської обл., ф. Р-8840, оп. 3, спр. 6323, арк. 33.

⁹ Там само, арк. 18.

¹⁰ Там само, арк. 27.

¹¹ Там само, 89 арк.

¹² Там само, арк. 2.

¹³ Там само, арк. 27.

Д. Карпенко перебував у шлюбі, його дружина Ганна Миколаївна Карпенко (1899 р. н.) народила двох доньок – Лідію (1917 р. н.) та Ростиславу (1922 р. н.)¹⁴.

Згідно твердження З. Шалівської, Д. Карпенко не лише прагнув розбудови незалежної України, але й був особистістю з високоморальними якостями. Він заборонив брати плату за будь-які треби з бідних та сиріт у межах свого храму, а також утримував просвітянський хоровий колектив і драмгурток. Для зацікавлення молоді на репетиціях вивчали не тільки церковні, але й українські народні пісні. У 1926 р. священник організував урочистий приїзд до Підлипненської Свято-Миколаївської церкви митрополита УАПЦ Василя Липківського¹⁵.

Саме через активну просвітницьку та проукраїнську діяльність Д. Карпенка співробітники місцевого апарату Державного політичного управління УСРР (далі – ДПУ УСРР) 5 жовтня 1926 р. відкрили кримінальну справу¹⁶. Згідно з свідчень Кирила Михайловича Вокота та Пилипа Пилиповича Кулика, священник агітував місцеве населення розмовляти виключно українською мовою та сповідатися саме у храмах УАПЦ. Така українізація, на думку священника, мала б об'єднати народ та Церкву і посприяти формуванню української державності¹⁷.

Обурена арештом чоловіка, Г. Карпенко звернулася 23 лютого 1926 р. з листом до Конотопського окружного прокурора:

«Четвертий місяць як мій чоловік Дмитро Карпенко сидить у Бупрі (Будинку примусових робіт) по обвинуваченню ст. 69, і я вважаю, що обвинувачення неправдиве [...] Ласкаво прошу товариша прокурора звільнити мого чоловіка з-під арешту [...]»¹⁸.

¹⁴ ГДА СБ України, ф. 6, оп. 1, спр. 75990-фп, арк. 104.

¹⁵ Шалівська З.В., Акічев Ш.М., Мороз Л.П. Конотопщина – рідний край. – С. 137.

¹⁶ ГДА СБ України, ф. 6, оп. 1, спр. 75990-фп, 362 арк.

¹⁷ Там само, арк. 51.

¹⁸ Там само, арк. 186.

Але лист не привернув уваги прокурора. Слідство тривало майже два роки. Вже 1 лютого 1928 р. надзвичайною сесією Харківського окружного суду священник був засуджений, згідно ст. 54-10 Кримінального кодексу УСРР, до трьох років позбавлення волі з конфіскацією майна. Термін слідства був врахований у вирок¹⁹.

Д. Карпенко подав 9 лютого 1928 р. касаційну скаргу на вирок від 1 лютого 1928 р. до Касаційної колегії Верховного суду УСРР. Хоча у скарзі священник зазначив причину необґрунтованих свідчень свідків, скаргу не задовольнили²⁰. На нашу думку, зазначена кримінальна справа була фальсифікована, її метою було вилучення із громадського середовища й ув'язнення особи, яка мала активну проукраїнську позицію.

Після повернення з ув'язнення у 1929 р. до с. Мартинівка Ніжинської округи, священник недовго був на волі. Друга кримінальна справа Д. Карпенка²¹ була розпочата 27 січня 1930 р. Приводом слугувала начебто антирадянська агітація серед мешканців с. Мартинівка Ніжинської округи, яку останній проводив разом з односельцем Василем Пилиповичем Ляхом²².

У цей час місцевий партійно-радянський апарат спільно із сільськими активістами згідно із постановою політбюро ЦК ВКП(б) від 30 січня 1930 р. «Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації» здійснювали політику тотального розкуркулення. У першу чергу позбавляли землі і майна селян, що мали значні наділи землі та худобу.

Згідно із довідкою сільської ради із с. Мартинівки Ніжинської округи, у власності священника було 67 десятин землі, хата, клуня та сарай. За 1929–1930 рр. сільськогосподарський

¹⁹ Там само, арк. 361.

²⁰ Там само, арк. 343.

²¹ Держархів Чернігівської обл., ф. Р-8840, оп. 3, спр. 6323.

²² Там само, арк. 1, 14.

податок був сплачений Д. Карпенком у розмірі 24 руб. 15 коп. Податки за попередні роки (які саме роки – у документі не зазначено) становили 386 руб. 15 коп., але сплачувати їх Д. Карпенко категорично відмовився²³.

Окрім економічного злочину, звинувачення стосувалися і начебто контрреволюційної діяльності священника. Один із свідків²⁴ Петро Якович Репій, мешканець с. Рояснівка* Ніжинського округу, заявив, що Д. Карпенко був ад'ютантом у «якогось великого начальника при Українській Центральній Раді у 1917 р.», при цьому, «маючи шовіністичні українські погляди», «працював у різних націоналістичних організаціях», «проводив агітаційні збори за створення самостійної української Церкви». Після повернення з ув'язнення у 1929 р., згідно свідчення П. Репія, він почав активно спілкуватися з «куркулями», особливо з В. Ляхом²⁵. Свідок Федір Андрійович Гордієнко підкреслив, що настоятель наголошував на необхідності проведення богослужіння винятково українською мовою і, за міркуваннями останнього, така зміна у церковному житті могла вплинути на формування у подальшому незалежної України²⁶.

Свідок Давид Дмитрович Ломако зауважив, що обвинувачений по цій же кримінальній справі²⁷ В. Лях був гарним товаришем Д. Карпенка, і навіть останній хотів одружитися на сестрі дружини В. Ляха²⁸. Натомість, священник пояснював, що знає В. Ляха як односельця, з яким дружніх стосунків не мав і не обговорював політичні проблеми²⁹.

²³ Там само, арк. 2.

²⁴ Там само, 89 арк.

* Так у документі.

²⁵ Там само, арк. 26.

²⁶ Там само, арк. 42.

²⁷ Там само, 89 арк.

²⁸ Там само, арк. 44.

²⁹ Там само, арк. 18.

Свої політичні погляди Д. Карпенко описав у власноручних свідченнях. Він не заперечував той факт, що, проживаючи у Києві у 1917 р., був причетний до Української Центральної Ради. Однак до влади гетьмана П. Скоропадського був вороже налаштований. Загалом, священник позиціонував себе в якості «народника», який прагнув утворити демократичну республіку в Україні³⁰.

У додаткових свідченнях Д. Карпенко зазначив, що під час служби настоятелем храму у с. Підлипному Борзнянського району у 1925–1926 рр. велика кількість людей обмовляла його, а саме: Микита Захарович Долгополов, Василь Іванович Бойко, Іван Григорович Довгий, Кіндрат Микитович Поляченко, Іван Андрійович Поляченко, Іван Іванович Беспалат, що, начебто, він був агентом ДПУ, але це, за його свідченнями, не відповідало дійсності³¹. Вищезазначені особи проходили по кримінальній справі свідками і давали абсолютно однакові свідчення стосовно «контрреволюційної діяльності» священника. Імовірно, що їхні твердження стосовно агентурної діяльності були сфабриковані для дискредитації священника серед духовенства УАПЦ.

Згідно медичного огляду лікарями Ніжинського Бупру, за статурою священник був худий, постійно скаржився на біль у суглобі правої руки та лопатці. Встановлений лікарями діагноз – кардіоневроз, не став на заваді для перебування Д. Карпенка у в'язниці та заслання³².

Згідно ухвали Колегії ДПУ УСРР 1930 р., священнику призначили 3 роки позбавлення волі у виправно-трудоному таборі згідно ст. 54-10 Кримінального кодексу УСРР³³.

Не маємо поки точно інформації – коли саме після за судження у 1930 р. звільнився Д. Карпенко, але вже 15 липня

³⁰ Держархів Чернігівської обл., ф. Р-8840, оп. 3, арк. 28.

³¹ Там само, арк. 50.

³² Там само, арк. 50.

³³ Там само, арк. 72.

1931 р. співробітниками ДПУ була відкрита ще одна кримінальна справа³⁴. Згідно із постановою про відкриття справи від 15 липня 1931 р., настоятель обвинувачувався у членстві у «контрреволюційній організації», метою якої було «повалення радянської влади шляхом збройного повстання»³⁵.

Свідок Корній Маркович Зенченко зазначив, що він у 1922–1923 рр. потрапив до хору церкви УАПЦ, де познайомився з іншими віруючими, у тому числі і Д. Карпенком³⁶. У 1928 р. він зустрівся у м. Конотоп з Петром Денисовичем Сівером, який запросив його до себе й анонсував зустріч з священником УАПЦ Д. Карпенком. Під час зустрічі священник начебто сказав:

«не потрібно падати духом, і в майбутньому має бути переверот, зміниться влада і тоді Україна відновиться, і вже у Києві є така організація, яка може створити подібну державу як УНР на чолі з директорією [...] необхідно бути готовим до створення контрреволюційних осередків у містах та селах, але більшу частину потрібно сформувані у сільській місцевості, оскільки на селі більше невдоволених радянською владою [...]».

Назву організації Д. Карпенко так і не повідомив³⁷.

Інший свідок Гаврил Гордійович Максак – служитель церкви з 1922 р., повідомив слідству, що настоятель якось обмовився, що за кордоном українська еміграція готується до збройного постання³⁸.

П. Сівер заявив слідчому, що до «контрреволюційної організації» (назву якої він учергове не зазначив) його завербував саме Д. Карпенко, який дав йому завдання сформувані «контрреволюційні осередки» у м. Конотопі³⁹. Свідок окреслив полі-

³⁴ Держархів Чернігівської обл., ф. Р-8840, оп. 3, спр. 11409.

³⁵ Там само, арк. 1.

³⁶ Там само, арк. 3.

³⁷ Там само, арк. 4–5.

³⁸ Там само, арк. 7–8.

³⁹ Там само, арк. 10.

тичну програму «контрреволюційної організації», в яку був завербований:

- «1. Створення буржуазно-демократичної республіки, схожої на УНР, республіка має керуватися Всеукраїнською радою на основі загального, прямого, рівного і таємного голосування;
2. Оскільки територія України знаходиться в даний момент на території декількох держав, всіма можливими шляхами добитися того, щоб була єдина українська держава;
3. Свобода слова, друку, партії, віросповідання;
4. Церква має бути відділена від держави;
5. На землі має бути встановлена власність в розмірі не більше 25 десятин на одне господарство за викуп по ціні, яку буде фіксувати держава;
6. Повернення розкуркуленим земель і майна у розмірі не більше, ніж 25 десятин землі;
7. Всі великі підприємства переходять у власність держави, а невеликі повертаються власникам;
8. Профспілки займаються виключно захистом економічних інтересів робітників;
9. Вільна торгівля з одночасним розвитком кооперацій»⁴⁰.

Д. Карпенко також не надав слідству назву організації, до якої начебто належав, але зауважив, що організації сприяли як представники Української автокефальної православної церкви, так і її опоненти⁴¹.

Сам священник пояснював свої дії тим, що будучи настоятелем храму у с. Підлипне Борзнянського району на Чернігівщині з 1922 по 1926 рр. і паралельно очолюючи Конотопську окружну церковну раду, мав тісні зв'язки з духовенством УАПЦ. Зокрема, він спілкувався з священником с. Шаповалівка Давидом Пухальським, активним діячем УАПЦ Микитою Захаровичем Довгополим. М. Довгополий і Д. Пухальський намагалися дискредитувати священника серед очільників УАПЦ та прихожан через міжособистісний конфлікт. М. Довгополий навіть організував агітаційні заходи серед прихожан та

⁴⁰ Там само, арк. 15–16.

⁴¹ Там само, арк. 20.

церковних діячів у Києві, виставляв його як аморальну особу, а близьким знайомим Д. Карпенка повідомляв про його «радянські переконання», отримані завдання від органів державної безпеки розвалити осередки УАПЦ на Конотопщині. Д. Пухальський писав заяви до Всеукраїнської православної церковної ради (далі – ВПЦР) про «нецерковність і нерелігійність» священника. Це зумовило відхилення наприкінці 1926 р. кандидатури Д. Карпенка на посаду голови Конотопської окружної церковної ради на черговому окружному церковному з'їзді⁴².

Також М. Довгополий розповідав своїм знайомим, що начебто київський священник Хомичевський порадив навіть вбити Д. Карпенка за його висловлювання. Діяльність А. Пухальського призвела до того, що у вересні 1927 р. голова ВПЦР єпископ Петро Дмитрович Ромоданов і секретар Харитон Говядовський підписали заборону Д. Карпенку здійснювати священнослужіння, однак священник не підкорився і продовжив свою церковну діяльність⁴³.

У жовтні 1927 р. на Всеукраїнському церковному з'їзді згадана заборона священнослужіння була скасована⁴⁴. На тому ж церковному з'їзді священник був заарештований співробітниками Київського ДПУ, але вже після двох місяців розслідувань його звільнили.

Ще під час перебування у Київському Бупрі він зумів домовитися з митрополитом Миколою Борецьким про приїзд останнього до с. Підлипне Борзнянського району та м. Конотопу⁴⁵.

Для організації приїзду митрополита потрібно було знайти кошти, тому священник запросив до себе на свято Різдва Христового 25 січня 1927 р. Петра Денисовича Сівера, Корнія

⁴² Там само, арк. 25.

⁴³ Там само, арк. 25.

⁴⁴ Там само, арк. 25.

⁴⁵ Там само, арк. 26.

Марковича Зенченко та Гаврила Гордійович Максака для обговорення фінансових питань. Г. Максак не розумів – навіщо потрібен приїзд митрополита, аргументуючи свою точку зору процесом ліквідації УАПЦ комуністичним режимом. Д. Карпенко наполягав, що, навпаки, необхідно викликати любов українського селянина до України і зазначив:

«Ми не знаємо, що буде завтра. Я маю свідчення, що у 1928–1929 рр. Антанта планує окупувати частину Радянського Союзу. [...] Я, знаходячись арештованим при Київському Бупрі, у жовтні 1927 р. познайомився з польським лейтенантом Брауні (посаду зазначив автор документу. – *Авт.*), який розповів мені про наміри Антанти [...]»⁴⁶.

Ці свідчення були написані особисто Д. Карпенком і за свідчені його власним підписом. Однак ми не можемо точно стверджувати, чи існував лейтенант Брауні і чи він дійсно надав таку інформацію священнику.

Враховуючи всі обставини слідства та обмеженість доказів «контрреволюційних діянь», кримінальна справа була направлена до Судової трійки при Колегії ДПУ УСРР із пропозицією застосування до Д. Карпенка вищої міри соціального захисту⁴⁷, однак у остаточній ухвалі від 5 лютого 1932 р. він був покараний на 3 роки до концтабору⁴⁸.

У кримінальній справі міститься документ, який викликає деякі сумніви у політичній позиції священника. Згідно із свідченням П. Репія від 26 листопада 1930 р., Д. Карпенко був «завербований» ще у 1925 р. Однак не зазначено, співробітником якої силової структури він був «завербований»⁴⁹. Також, варто звернути увагу на те, що настоятель постійно висловлював думку про створення незалежної України і не визнавав співпрацю з співробітниками ДПУ УСРР.

⁴⁶ Там само, арк. 26–27.

⁴⁷ Там само, арк. 36.

⁴⁸ Там само, арк. 42.

⁴⁹ Там само, арк. 38.

Остання кримінальна справа на Д. Карпенка була відкрита 20 грудня 1937 р. Священник знову обвинувачувався у «контр-революційній діяльності»⁵⁰. Під час обшуку у нього нічого не було знайдено⁵¹. У анкеті арештованого вже була зазначена професія «хлібороб», оскільки його батько мав 21 десятину землі, а сам він на 1937 р. обробляв 7 десятин землі⁵².

Матеріали кримінальної справи констатували, що Д. Карпенко був засуджений також у 1935 р. згідно ст. 58 КК УРСР на 3 роки, однак у 1937 р. був звільнений⁵³.

Також у порівнянні з іншими кримінальними справами відрізняється інформація стосовно сім'ї священника. Дружиною у кримінальній справі⁵⁴ зазначена не Г. М. Карпенко, а Парасковія Йосифівна Карпенко (1895 р. н.) й замість двох доньок священник зазначив трьох під іншими іменами: Софія (18 років), Палагея (16 років) та Марія (14 років)⁵⁵. Імовірно, священник або надав неправдиві дані, щоб вберегти родину від загрози подальшого переслідування й арешту в майбутньому, або мав вже іншу родину.

Згідно із довідкою, яка була видана Мартинівською сільською радою, Д. Карпенко за майновим становищем «був куркулем», який мав тісний зв'язок з архієпископами УАПЦ. Працівники сільради стверджували, що він повернувся із заслання до с. Мартинівка у липні 1937 р. і з того часу не дозволяв своїй родині працювати у колгоспі⁵⁶.

Із протоколу допиту обвинуваченого 21 грудня 1937 р. спершу здається, що обвинуваченим у справі також міг бути

⁵⁰ Держархів Чернігівської обл., ф. Р-8840, оп. 3, спр. 10975, арк. 1.

⁵¹ Там само, арк. 3.

⁵² Там само, арк. 3.

⁵³ Там само, арк. 4.

⁵⁴ Там само, арк. 20.

⁵⁵ Там само, арк. 4.

⁵⁶ Там само, арк. 5.

рідний брат Д. Карпенка, оскільки відповіді на запитання слідчого у даному протоколі давала інша особа.

«Питання: Скажіть, коли ви були завербовані до лав контрреволюційної, націоналістичної організації вашим рідним братом Карпенко?»

Відповідь: Мій брат Карпенко Дмитро Степанович дійсно був архієреєм автокефальної церкви, але мене в контрреволюційну організацію він не вербував [...]»⁵⁷.

Однак абсолютно однакове прізвище, ім'я, по-батькові, підпис та дата народження, як і в попередніх справах, свідчить про те, що це і був сам священник Д. Карпенко. Припускаємо, що у протоколі допиту слідчий міг припуститися помилки під час фіксації інформації, оскільки відповіді і питання були записані від руки однієї особи. Майже всі свідки по цій справі у протоколах допиту свідчили, що Д. Карпенко розглядався як обвинувачений по справі Спілки Визволення України (далі – СВУ). У вищезгаданій кримінальній справі українська інтелігенція та представники УАПЦ проходили як учасники антирадянської організації⁵⁸. Враховуючи попередні ув'язнення священника і свідчення свідків по кримінальній справі, згідно рішення трійки при УНКВС по Чернігівській області від 27 грудня 1937 р. Д. Карпенка розстріляли 2 січня 1938 р. у м. Чернігів, а майно конфіскували⁵⁹.

Таким чином, на підставі виявлених кримінальних справ священника Д. С. Карпенка можна вважати, що його з кінця 1920-х рр. і до 1930-х рр. арештовували 6 разів, а притягували до кримінальної відповідальності 5 разів. Майже всі кримінальні справи священника були штучно утворені з метою викоринити у його світогляді ідеї створення незалежної Української держави, а також конфіскувати земельні наділи.

Елементами фальсифікації кримінальних справ стали розбіжності між свідками і свідченнями священника, повто-

⁵⁷ Там само, арк. 8–9.

⁵⁸ Там само, арк. 10–15.

⁵⁹ Там само, арк. 17–20.

рення однотипних формулювань у свідченнях свідків, відсутність доказів контрреволюційної діяльності. Під час обшуків у Д. Карпенка не було виявлено жодної антирадянської літератури чи листування, які б могли підтвердити його протизаконні дії. Самі такі причини зумовили ув'язнення Д. Карпенка різними позасудовими органами

За останні 11 років життя Д. С. Карпенко намагався лавірувати між в'язницями і знайомством з новими людьми, організацією подорожей митрополитів та участю у церковних зборах. Вважаємо, що священник мав проукраїнську позицію, а його міркування та дії були спрямовані на відродження української Церкви та культури, використання української мови у побуті серед населення. Він був одним із перших священників УАПЦ, який впроваджував українську мову під час богослужінь, організовував українські театральні гуртки. Беручи до уваги той факт, що на 1937 р. більшість представників УАПЦ були ув'язнені та розстріляні, а брат священника не був релігійним діячем, можна стверджувати, що 2 січня 1938 р. був розстріляний саме Д. Карпенко.

REFERENCES

1. Bukhariyeva, I.V. (Ed.). (2011). Represovanidiiachi Ukrain's'koi Avtokefal'noi Pravoslavnoi Tserkvy (1921–1939): biohrfichnyj dovidnyk. Kyiv, Smoloskyp [in Ukrainian].
2. Zinkevych, O. (Ed.). (1987). Martyrolohiia ukrains'kykh tserkov. Vol. 1: Ukrain's'ka Pravoslavna Tserkva: Dokumenty, materialy, khrystyian-s'kyj samvydav Ukrainy. Toronto; Baltymor: Smoloskyp [in Ukrainian].
3. Shalivs'ka Z.V., Akichev S.H.M., Moroz L.P. (2016). Konotopschyna – ridnyj kraj. Zbirnyk kraieznavcho publitsystychnykh materialiv. Sumy: VVP «Mriia» [in Ukrainian].

Hromova V. Punishment for faith: persecution of the priest of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church
Dmytro Karpenko

The purpose of the study is to reconstruct the biography of Dmytro Karpenko, a priest in the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, using

documents and criminal cases kept at the Sectoral State Archives of the Security Service of Ukraine and the State Archives of Chernihiv Oblast. The article focuses on the priest's arrest, conviction, and indications that his criminal convictions were fabricated in the 1920s and 1930s. The author examined the accusations levied against the clergyman and determined the reasons for his criminal trial. It was possible to look into the accused's civic standing and political beliefs based on his evidence. The precise date of D. Karpenko's passing was determined by examining the research materials and extrajudicial decisions.

Methodology and methods. The author employed both unique historical methods – historical, comparison, and modelling to reconstruct events – and general scientific methods (systematic analysis, synthesis, induction, and deduction) to accomplish the research purpose. The methods of source analysis were applied to the processing of the archival materials, including the establishment of the location and time of the document's origin as well as the verification and classification of sources. The anthropological approach was the main approach for this study. The biographical method was used to reconstruct the biography of priest D. Karpenko, and his civic standing was ascertained through critical analysis.

Conclusions. The biographical data regarding D. Karpenko's life and career was thoroughly examined using archive materials, some of which were previously unpublished in scientific journals. He was arrested six times and imprisoned five times between 1926 and 1937. Criminal proceedings against D. Karpenko were initiated primarily because of his involvement in the Ukrainian church organization, his active civic position on the development of an independent Ukraine, and his agitation of the rural populace regarding the widespread use of the Ukrainian language, including during church services. The conclusion regarding the criminal case's falsification can be made based on the differences in the witness and priest testimonies, the witnesses' repeated use of the same words and sentences, and the absence of evidence supporting counterrevolutionary activities. No anti-Soviet books or letters that might have discredited Karpenko in front of the Soviet authorities were discovered during the searches. The priest was shot dead in 1938 in Chernihiv by the decision of the NKVD troika.

Key words: priest, UAOC, Chernihiv region, arrest, interrogation protocol, DPU, NKVD.